

Φίλιπ Πέτιτ, πολιτικός φιλόσοφος

Η «κατάρρα του χρήματος» εξασθενίζει τη δημοκρατία

Η ελευθερία, ο πορτιέρης, οι πολίτες και οι πολιτικοί στη σημερινή πραγματικότητα

Του ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ο Φίλιπ Πέτιτ, καθηγητής Πολιτικής και Ανθρώπινων Αξιών στο Πανεπιστήμιο του Princeton και Φιλοσοφίας στο Australian National University, ηγετική φιγούρα του νεορεπουμπλικανισμού στην πολιτική θεωρία και φιλοσοφικός σύμβουλος του Χουσέ Λουίς Θασπέρου, δεν θεωρεί το έργο του ιδιαίτερα απαιτητικό. «Ο σχεδιασμός της ιδεατής Δημοκρατίας είναι εύκολος» μονολογεί. «Στην πράξη όμως...».

Είναι απόγευμα Δευτέρας και ο Πέτιτ έχει μόλις φθάσει στην Αθήνα, για να συμμετάσχει, μαζί με άλλα μεγάλα ονόματα της Φιλοσοφίας και των Οικονομικών, στο συνέδριο του Human Development and Capabilities Association. Την επόμενη ημέρα, κατά την απονομή του τίτλου επίτιμου διδάκτορα στον Πέτιτ, ο καθηγητής Χρυσόστομος Μαντζαβίνος του τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών, θα αναφερόταν στην τελετή ως «ένδειξη αναγνώρισης της καθοριστικής συμβολής του στο πεδίο της φιλοσοφίας των κοινωνικών επιστημών, καθώς και της παγκόσμιας εμπέλευσης του στο στοχαστικό του στο πεδίο της πολιτικής φιλοσοφίας». Στον τελευταίο τομέα, η πιο σημαντική συμβολή του Πέτιτ αφορά στην εμπέλευση της κατανόησης της ανθρώπινης ελευθερίας.

«Υπάρχουν τρεις τρόποι να κατανοήσει κανείς την έννοια της ελευθερίας», μου λέει, καθώς ατενίζουμε τη Βουλή και, στο βάθος, τον Σαρωνικό, από το roof garden της «Μεγάλης Βρετανίας». «Σύμφωνα με τον πρώτο, είσαι ελεύθερος αν καταφέρεις να κάνεις αυτό που θέλεις – με άλλα λόγια, δεν υπάρχει φιλολογία μετάφρασης της ελευθερίας και της ικανοποίησης των προτιμήσεων. Αυτή η σύλληψη είναι αρκετά δημοφιλής μεταξύ των οικονομολόγων. Η δεύτερη ερμηνεία, η λεγόμενη φιλελεύθερη, που συνδέεται με τον [Αϊζάια] Μπερλίν, επιτάσσει ότι πρέπει το άτομο να μην υποκείται σε περιορισμούς στην επιλογή του – όχι απλά να μην αποτραπεί από αυτό που επέλεξε, αλλά να μην αποτρεπόταν ούτε από την εναλλακτική επιλογή, που τελικά απέρριψε. Όπως το έχει θέσει πετυχημένα ο Μπερλίν, πρέπει και οι δύο πόρτες να είναι ανοικτές».

Για τον Πέτιτ, ούτε αυτό είναι αρκετό: «Η ρεπουμπλικανική παράδοση, που είναι και η αρχαιότερη, δεν αρκείται στο να είναι ανοικτές οι πόρτες. Πρέπει να μην υπάρχει

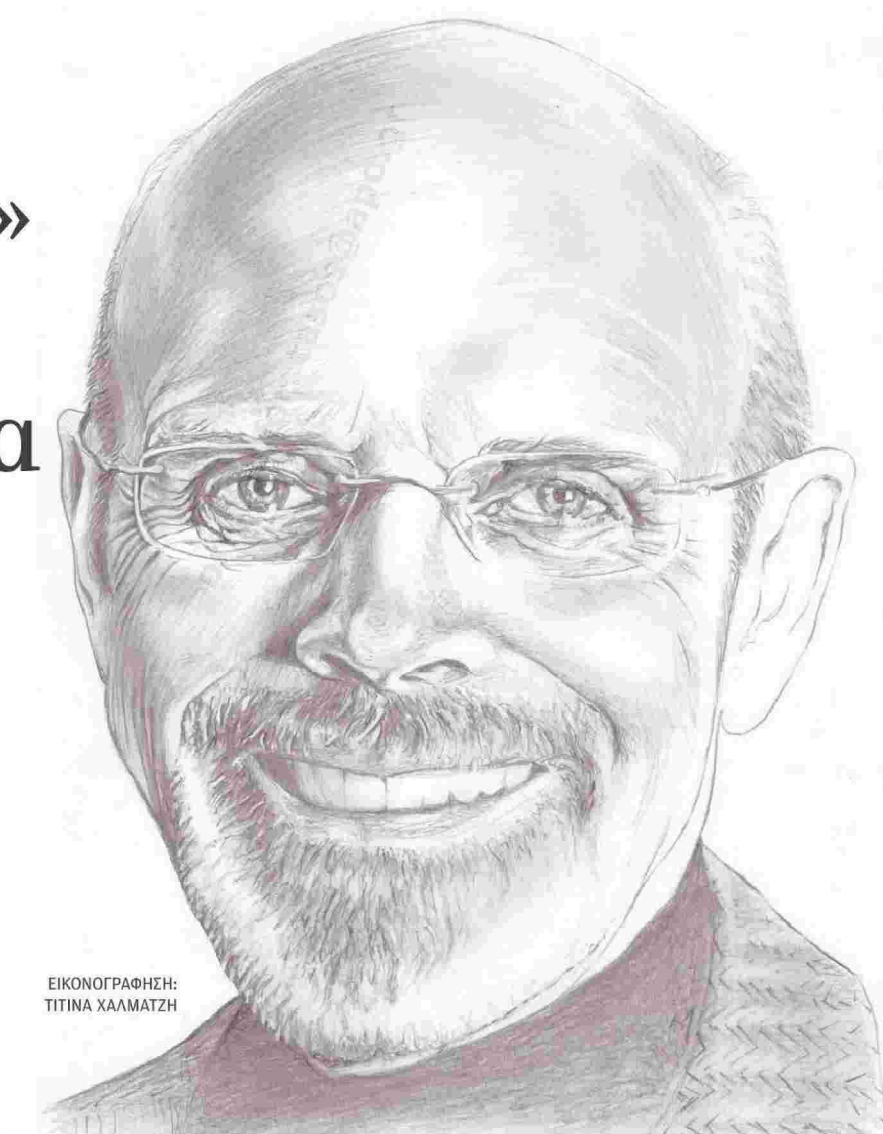
και πορτιέρης τον οποίο πρέπει κανείς να καλοπιάσει, ώστε να μην του κλείσει την πόρτα. Αν εξαρτάσαι από τη βούληση του πορτιέρη, τότε υπόκεισαι στη βούλησή του και άρα, βάσει των πιο αρχέγονων υποδηλώσεων της έννοιας της ελευθερίας, παραμένεις ανελεύθερος».

Για τον Ιρλανδο-αυστραλό πολιτικό φιλόσοφο, που εγκατέλειψε το Ηνωμένο Βασίλειο τη δεκαετία του '80 σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τις πολιτικές της Μάργκαρετ Θάτσερ, οι ορισμοί αυτοί δεν είναι απλά ασκήσεις θεωρητικής δεξιοτεχνίας – έχουν σοβαρό πρακτικό αντίκτυπο. «Αν η νομοθεσία επιτρέπει στον εργοδότη να απολύσει έναν εργαζόμενο χωρίς λόγο, χωρίς να πρέπει να δικαιολογήσει την απόφασή του σε ένα συνδικάτο ή ενώπιον του Νόμου, τότε ο εργαζόμενος – ιδιαίτερα αν η ανεργία είναι στα ύψη – εξαρτάται από την καλή θέληση του εργοδότη. Αρα, παρότι ο εργαζόμενος αυτός έχει προσχωρήσει οικειοθελώς σε αυτή τη σύμβαση εργασίας, η θέση του απέναντι στον εργοδότη του είναι υποτακτική».

Το «τεστ της ματιάς»

Ο Πέτιτ δίνει έμφαση στο «τεστ της ματιάς» (eyeball test) – το να μπορεί κανείς να κοιτάξει στα μάτια τον οποιονδήποτε χωρίς φόβο και ανάγκη εξευμενισμού – ως κλειδί για την ύπαρξη της ατομικής ελευθερίας. Θεωρεί δε ότι κάποιες εξελίξεις, ιδιαίτερα σε εργασιακά ζητήματα, υπονομεύουν ευθέως αυτό το ιδεώδες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται σε νομοθετικές αλλαγές σε ορισμένες πολιτείες των ΗΠΑ – τις οποίες προωθούν οι Ρεπουμπλικανοί φυσικά, που ελαχιστοποιούν την απόσταση με τον δικό του ρεπουμπλικανισμό – βάσει των οποίων ένας εργαζόμενος που δεν συμμορφώνεται με το πλαίσιο συμπεριφοράς που απαιτείται ο εργοδότης του (π.χ. επειδή αναρτά σχόλια για τη δουλειά στο Facebook ή συνάπτει σχέση με εργαζόμενη ανταγωνίστρια εταιρεία) και απολύεται, δεν μπορεί να λάβει επίδομα ανεργίας.

«Είναι απαράδεκτο. Ο εργαζόμενος πραγματικά εξαναγκάζεται σε υποταγή με τέτοια μέτρα. Κυριαρχείται, με τους δικούς μου όρους», σχολιάζει ο Πέτιτ, παραπέμποντας στην αρχαία ρωμαϊκή θεωρία της ελευθερίας ως μη κυριαρχίας. Είναι μία έννοια την οποία εισήγαγε ο Πολύβιος, ένας Έλληνας του 2ου αι. π.Χ. που επισκέφθηκε τη Ρώμη πρώτη φορά ως όμηρος, αλλά παρ' όλα αυτά την ερωτεύθηκε.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΤΙΤΙΝΑ ΧΑΛΜΑΤΖΗ

«Η Αμερική είναι πλέον πολύ κοντά στο να γίνει ολιγαρχία»

«Για την Ευρωζώνη, οι επιλογές είναι δύο: είτε θα διαλυθεί είτε θα ενοποιηθεί πολύ βαθύτερα. Η ερωσεία είναι ότι αν γίνει το δεύτερο, λαοί όπως ο ελληνικός μπορεί να βρουν το νέο καθεστώς πολύ πιο αποδεκτό».

«Υποφέρουμε από το νεκρό χέρι της Ιστορίας: έχουμε κληρονομήσει θεσμούς από το παρελθόν, πολλοί από τους οποίους έχουν εξελιχθεί πολύ άσχημα».

Η ιδέα της ελευθερίας ως μη κυριαρχίας του Πέτιτ έχει τρεις διαστάσεις: της δικαιοσύνης (που αφορά την κατανομή των πόρων), της δημοκρατίας (που αφορά την ισότιμη δυνατότητα διαμόρφωσης των νόμων) και της εθνικής κυριαρχίας (που αφορά τη μη επιβολή μιας χώρας σε μια άλλη). Στο μέτωπο της δικαιοσύνης, ο καθηγητής του Princeton θεωρεί ότι ανισότητες πέρα από κάποιο επίπεδο υπονομεύουν την ελευθερία των πιο φτωχών. Στο μέτωπο της δημοκρατίας, τι ισχύει; Πόσο ίσοι πρέπει να είναι οι πολίτες στην πολιτική τους επιρροή για να μπορούμε να μιλάμε για απουσία σχέσεων κυριαρχίας στο πολιτικό επίπεδο;

«Υπάρχουν μία σειρά από παράγοντες σήμερα που εξασθενίζουν τη δημοκρατία» απαντά ο 69χρονος φιλόσοφος. «Όταν πλούσιοι χρηματοδοτούν ελέγχους τους πολιτικούς, αυτοί οι άνθρωποι αποκτούν μεγάλο βαθμό ελέγχου επί της πολιτικής διαδικασίας». Αναφέρεται με ιδιαίτερη αποτροπή στην απόφαση Citizens United του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (2010), με την οποία έκρινε ως αντιαντιταγματικούς οποιουδήποτε περιορισμούς στις δαπάνες επικερθέντων για πολιτικές εκστρατείες: «Το κριτήριο ερμηνεύεται ως λόγος. Οι εταιρείες ερμηνεύονται ως ομιλητές. Και το ιδεώδες που προκύπτει είναι ότι πρέπει να υπάρχει όσο περισσότερος

λόγος γίνεται, όχι ότι πρέπει ο λόγος αυτός να είναι κατά οποιονδήποτε τρόπο ισότιμα κατανομημένος. Είναι μία τρομακτική προδοσία των αρχών της δημοκρατίας. Η Αμερική είναι πλέον πολύ κοντά στο να γίνει ολιγαρχία – έστω με υψηλά επίπεδα διαφάνειας».

Η Ευρώπη είναι «σε πολύ καλύτερη κατάσταση όσον αφορά την «κατάρρα του χρήματος», όπως την αποκάλεσε ο Τζον Ρολς», λέει ο Πέτιτ. «Υπάρχει ένας δομικός λόγος γι' αυτό: στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες της Ευρώπης, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, όπου η κυβέρνηση εκλέγεται ξεχωριστά από το Κογκρέσο, τα κόμματα υποχρεούνται να δράσουν ως συλλογικοί φορείς [group agents]. Παρουσιάζουν ένα πρόγραμμα που ελπίζουν να κάνουν πράξη ως κυβέρνηση και μετά, αν εκλεγούν, καλούνται να λογοδοτήσουν βάσει αυτού του προγράμματος. Αυτό σημαίνει ότι στην Ευρώπη, τη λήψη, για να διαμορφώσουν τη νομοθεσία στα μέτρα τους, πρέπει να εξαγοράσουν σχεδόν ολόκληρο το κυβερνητικό κόμμα. Στην Αμερική, αντιθέτως, όπου σε κάθε νομοσχέδιο πρέπει να δημιουργηθεί εκ του μηδενός περίπου η πλειοψηφία, οι εκπρόσωποι των συμφερόντων χρειάζεται απλά να εξαγοράσουν ορισμένα αναποφασιστά μέλη του Κογκρέσου που είναι πιθανόν να στραφούν εναντίον τους».

Οι σταθμοί του

- 1945**
Γεννιέται στο Μπάλγκαρ της Ιρλανδίας.
- 1970**
Λαμβάνει το διδακτορικό του στη Φιλοσοφία από το Queen's University στο Μπέλφαστ.
- 1977**
Διορίζεται καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Μπράντφορντ στην Αγγλία.
- 1983**
Μετακομίζει στην Αυστραλία και αρχίζει να διδάσκει στο Australian National University, στην Καμπέρα.
- 1997**
Εκδίδεται το βιβλίο Republicanism, στο οποίο αναπτύσσει πλήρως για πρώτη φορά τη νεορεπουμπλικανική θεωρία της ελευθερίας.
- 2002**
Γίνεται καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Princeton.
- 2004**
Δίνει διάλεξη στη Μαδρίτη ως επίσημος προσκεκλημένος του πρωθυπουργού Θασπέρου, για την εφαρμογή ρεπουμπλικανικών αρχών στην πρακτική πολιτική.
- 2007**
Επιστρέφει στην Ισπανία, όπως υποσχέθηκε στον Θασπέρου, για να βαθμολογήσει την κυβέρνηση για την πιστή εφαρμογή ρεπουμπλικανικών αρχών. Την επόμενη χρονιά κυκλοφορεί το Examen a Zapatero, η έκθεση αξιολόγησής του.
- 2009**
Εκλέγεται μέλος της Αμερικανικής Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών.
- 2013**
Διορίζεται διακεκριμένος καθηγητής Φιλοσοφίας στο Australian National University, όπου θα διδάσκει πλέον το εαρινό εξάμηνο κάθε χρόνο.

H συνάντηση

Η συνέντευξη με τον Φίλιπ Πέτιτ έλαβε χώρα στο roof garden του ξενοδοχείου «Μεγάλη Βρετανία». Καταναλώσαμε μόνο νερό – εκείνος ανθρακόχο, ενώ κρυστάλλινο. Η συζήτησή μας συνεχίστηκε σε δείπνο που κανόνισαν οι οργανωτές του συνεδρίου λίγες μέρες αργότερα, μέσω email.

«Η Ιρλανδία και η Ελλάδα έχουν χάσει ουσιαστικά την ελευθερία τους»

Η εξάρτηση που υπονομεύει την ατομική ελευθερία μπορεί να πάρει πολλές μορφές. Καθώς η κουλτούρα φτάνει στην Ελλάδα, λίκνο του πελατειακού κράτους, ρώτησα τον συνομιλητή μου πώς θεωρεί ότι επηρεάζουν την ελευθερία του πολίτη οι πελατειακές σχέσεις που έχει με τους πολιτικούς του αντιπροσώπους, και τι σημαίνουν αυτές οι σχέσεις για την ισότητα απέναντι στον νόμο.

«Οι συνέπειες είναι απολύτως καταστροφικές» απαντά ο Πέτιτ. «Όταν οι βουλευτές έχουν τέτοιες δεσμεύσεις, η διαμόρφωση των νόμων γίνεται με τρόπο που ευτελίζει τα ιδεώδη της ίσης επιρροής και της μη κυριαρχίας». Όσο για τους πολίτες, είναι σαφές, όπως λέει, ότι εκμαυλίζονται και οδηγούνται σε υποτακτικές συμπεριφορές από αυτές τις πρακτικές, κάτι που «μου ήταν γνώριμο και από την Ιρλανδία, αν και δεν συμβαίνει πια τόσο πολύ εκεί».

«Οι δημόσιες επιχειρήσεις πρέπει να στελεχώνονται με αξιοκρατικά κριτήρια χωρίς την παρέμβαση των πολιτικών. Οστόσο, στην πράξη αυτό είναι δύσκολο, γιατί οι πολιτικοί πάντα επιδιώκουν τη δυνατότητα να ανταποδίδουν χάρες και να αν-

ταμείβουν φίλους και υποστηρικτές» λέει στην «Κ» ο καθηγητής. «Επιπλέον, υποφέρουμε από το νεκρό χέρι της Ιστορίας: έχουμε κληρονομήσει θεσμούς από το παρελθόν, πολλοί από τους οποίους έχουν εξελιχθεί πολύ άσχημα. Αλλά είναι πολύ δύσκολο να τους αλλάξουμε – ιδιαίτερα αν είχαν ευλογηθεί από τους Πατέρες του Έθνους».

Για τον Πέτιτ, αναγκαίο στοιχείο που χρειάζεται μία δημοκρατία για να παραμείνει ζωντανή και να αποτρέψει την παρακμή των θεσμών της είναι η μόνιμη επαγρύπνηση. «Πρέπει ο λαός να είναι διατεθειμένος να συμμετάσχει σε κοινωνικά κινήματα και πολιτικές πρωτοβουλίες, που θα δρουν ως θεματοφύλακες της δημοκρατίας. Και δεν μπορεί να το υποκαταστήσει αυτό η ύπαρξη μιας κουλτούρας διαμαρτυρίας, με συχνές μαζικές διαδηλώσεις. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο, ως δικλίδα ασφαλείας. Αλλά δεν μπορεί έτσι ο κόσμος να διατηρήσει έναν ουσιαστικό βαθμό ελέγχου επί των πρακτικών της κυβέρνησης».

Ευρωζώνη - κυριαρχία

Στις διεθνείς σχέσεις, η εφαρμογή της νεορεπουμπλικανικής θεωρίας

«Η Ευρωζώνη δημιουργήσε συνθήκες που κατέστησαν αναπόφευκτη την επιβολή κρατών-μελών επί άλλων κρατών-μελών», λέει στην «Κ» ο Φίλιπ Πέτιτ.

της ελευθερίας επικεντρώνεται στην εθνική κυριαρχία: στην αποτροπή, με άλλα λόγια, της εδραίωσης κυριαρχικών σχέσεων μεταξύ δύο κρατών. Ο Πέτιτ, σκληρός επικριτής των διαχειριστών της ευρωπαϊκής κρίσης, πιστεύει ότι χώρες όπως η Ιρλανδία και η Ελλάδα έχουν χάσει ουσιαστικά την ελευθερία τους, καθώς οικονομικά πιο ισχυρές χώρες

και διεθνείς οργανισμοί «τους υπαγορεύουν τι να κάνουν».

«Δεν βλέπω στο προσεχές μέλλον την εξαφάνιση των εθνών-κρατών και την αντικατάστασή τους από υπερεθνικές οντότητες, όπως η Ευρωζώνη ή η Ευρωπαϊκή Ένωση» λέει. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, «οι Έλληνες και οι Ιρλανδοί έχουν συνειδητοποιήσει πλήρως ότι κρίσιμες κυβερ-

νητικές αποφάσεις που αφορούν τις ζωές τους λαμβάνονται αλλού – ότι υπόκεινται σε μία ξένη βούληση που τους ελέγχει. Δεν είναι εξίσου βαρύ όσο μία εισβολή, αλλά οι λαοί αυτοί έχουν πλήρη συνείδηση ότι η εθνική τους κυριαρχία έχει εκπαρθισθεί. Η Ευρωζώνη, επιδόκιμα, δημιουργήσε συνθήκες που κατέστησαν αναπόφευκτη την επιβολή κρατών-μελών επί άλλων κρατών-μελών».

Το γεγονός αυτό – η επιβολή κρατών επί κρατών, πέραν των επιταγών διεθνών οργανισμών ή υπερεθνικών οντοτήτων όπως η Κομισιόν – είναι ιδιαίτερα διαβρωτικό, σύμφωνα με τον Πέτιτ. «Η Γερμανία δεν είναι ένας ουδέτερος παίκτης στην κρίση. Μία από τις βασικές της επιδιώξεις είναι να προστατεύσει τις γερμανικές τράπεζες».

Το ευρωπαϊκό εγχείρημα

Με τις εσωτερικές αυτές εντάσεις να βρίσκονται στα ύψη, με αντιευρωπαϊκά, εξτρεμιστικά κόμματα να θριαμβεύουν στις τελευταίες ευρωεκλογές μιλώντας κατά των Βρυξελλών και υπέρ της εθνικής κυριαρχίας, πώς βλέπει τις προοπτικές του κοινού νομισματικού, και γενικότερα του ευ-

ρωπαϊκού εγχειρήματος;

«Η Ευρωπαϊκή Ένωση πιστεύω ότι δεν θα αντιμετωπίσει ιδιαίτερα προβλήματα αν δεν υπήρχε η Ευρωζώνη. Για την Ευρωζώνη, οι επιλογές είναι δύο: είτε θα διαλυθεί είτε θα ενοποιηθεί πολύ βαθύτερα. Η ερωσεία είναι ότι αν γίνει το δεύτερο, λαοί όπως ο ελληνικός μπορεί να βρουν το νέο καθεστώς πολύ πιο αποδεκτό. Σήμερα βρισκόμαστε στον χειρότερο από όλους τους πιθανούς κόσμους: τα κράτη-μέλη έχουν χάσει την ανεξαρτησία τους στη νομισματική και τη συναλλαγματική πολιτική, χωρίς να κερδίσουν τα οφέλη που προκύπτουν από την ένταξη σε μια ευρύτερη δημοσιονομική ένωση».

Οι Ηνωμένες Πολιτείες εδώ αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση. «Όπως έχει αναφερθεί, η Φλόριντα, στο απόγειο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, ήταν σε πολύ χειρότερη κατάσταση έναντι των υπόλοιπων Ηνωμένων Πολιτειών από ό,τι η Ελλάδα έναντι της υπόλοιπης Ευρώπης». Η Φλόριντα όμως δεν βίωσε τίποτα αντίστοιχο με τα βάσανα της Ελλάδας, καταλήγει, γιατί είχε τη στήριξη του ομοσπονδιακού κράτους.